

УДК 378.14:377

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Мирослава Чепурна

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Шевченка, 81, 18031 Черкаси, Україна*

Розглянуто проблему гуманітаризації професійної освіти, формування гуманітарного оточення; визначено сутність особистісно-гуманітарної технології викладання.

Ключові слова: гуманітаризація освіти, професійна освіта, гуманітарне оточення.

Освіта, як і будь-яка інша соціальна система, виживає лише в умовах безперервного саморозвитку. Розуміння цього зумовлене осмисленням глибокої суперечності між станом викладання і загальною соціокультурною ситуацією, в якій опинилось людство на зламі ХХ–ХХІ століть. Глобальні проблеми, що охопили сфери енергетики, екології, культури й моральності людини, вплинули на розуміння необхідності гуманітаризації всіх сфер соціального буття і освіти зокрема. Зважаючи на це, актуальність проблеми гуманітаризації освіти, її духовного відродження зумовлена сучасною кризою основних сфер життєдіяльності нашого суспільства і є невід’ємною складовою гуманітаризації суспільної свідомості та соціальних взаємовідносин.

Вирішення проблеми гуманітаризації освіти, реалізація гуманістичної спрямованості процесу навчання нерозривно пов’язані зі становленням нового педагогічного мислення. Значний внесок у розробку цієї проблеми зробили філософи Г. С. Ботищев, І. Т. Фролов, психологи В. В. Давидов, В. П. Зінченко, А. П. Леонтєв та інші. Проблема ціннісних орієнтацій студентської молоді активно досліджують провідні науковці України (С. У. Гончаренко, І. Я. Зязюн, О. М. Олексюк, С. О. Сисоєва та інші). Перехід суспільства до ринкових відносин об’єктивно веде до підвищення ролі і значення загальнокультурної підготовки майбутнього спеціаліста, адже саме вона, передусім, забезпечує можливість його адаптації і реалізації в нових соціальних умовах.

Мета статті – спроба розкрити окремі аспекти підготовки фахівців з позицій гуманізації та гуманітаризації процесу навчання, формування гуманітарного оточення в сучасному колективі ВНЗ.

Особливість формування гуманітарного оточення полягає в тому, що його зміст повинен бути гуманістичним, а за спрямованістю відповідати вимогам ХХІ століття. Таке оточення спрямоване на перетворення ВНЗ не тільки в навчальний, професійний центр, а також в культурний, науковий, інтелектуальний, виховний, комунікативний тощо. Гуманітарне оточення має свою специфіку і обов'язково охоплює як гуманітарну освіту, засновану на знанні філософії, права, моралі, мистецтва, педагогіки, філології; виховання і просвіту, так і роботу викладача, спрямовану на формування гуманізму, ядро гуманітарного оточення, яке формує своєрідний тип і стиль світорозуміння, світосприйняття, певний спосіб мислення, відчуттів, дій, поведінки, діяльності.

Основою гуманітарного оточення, його системотворчим чинником є аксиологічний компонент (вищі духовні цінності), який формує новий гуманістичний, ціннісний світогляд особистості. Виникає запитання, яким чином викладачеві ВНЗ поєднати особистісно-гуманітарну природу педагогічної діяльності і функціонально-знаннєві орієнтації традиційної освіти? На це сьогодні вказують багато дослідників, акцентуючи на невідповідності між змістовно-процесуальними компонентами педагогічної діяльності і тією професійною свідомістю, яка повинна бути сформована у майбутніх професіоналів [6, с. 65] Традиційний ВНЗ готує фахівця, який радше пристосований до виконання стійких ритуалів, ніж до творчої концептуальної поведінки в професійному оточенні.

Органічний зв'язок професійного і особистісного розвитку – характерна риса становлення спеціаліста. Для проектування нових підходів до освіти викладачеві необхідно зрозуміти відмінність двох типів педагогічної діяльності: знаннєво-технократичний і особистісно-гуманітарний. Наявна відмінність в уявленні викладача про мету і сенс педагогічної діяльності. Для педагога такої проблеми зазвичай не було: в програмах і пояснювальних записках до них формально наведено перелік навчальних, розвивальних і виховних завдань [2, с. 5]. Гуманітарно-особистісний підхід передбачає, що мета і сенс вивчення предмета не задаються ззовні, а визначаються двома співпрацюючими суб'єктами – викладачем і студентом. У цьому пошуку цінності сенсу технічного знання зароджується діалог, набувається досвід рефлексії пізнавальної діяльності. Цілі гуманітарної освіти мають бути усвідомлені насамперед викладачем [3, с. 37]. Саме це усвідомлення впливатиме на визначення викладачем навчальних завдань. Зменшення розриву між навчальними і виховними цілями – одна з головних проблем освіти. Найгуманніші цілі навчання і виховання, які не сприймають студенти, не будуть досягнуті. Необхідно забезпечити поєднання різних позицій, побудувати весь навчально-виховний процес на основі внутрішніх освітніх потреб студентів. Без цього ми

стикатимемося з негативним ставленням молоді до педагогічних промов, до формальних виховних заходів.

Важлива проблема в тому, щоб викладач умів співвідносити загальні і конкретні цілі. Конкретна ціль відрізняється закінченістю, технологічністю, короткочасністю [7, с. 19]. Гуманітарно-особистісні цілі вивчення предмета пов'язані з підготовкою учнів до творчої самоосвітньої діяльності [1, с. 52].

Як зауважує професор В. І. Данильчук, для того, щоб особистісно-гуманітарна парадигма справді була реалізована викладачем, він повинен бути підготовленим і до спеціальної роботи з навчальним матеріалом.

Розроблені три підходи до гуманітаризації навчального матеріалу:

- безпосереднє введення гуманітарної інформації;
- моделювання таких способів організації навчальної діяльності, які ведуть до філософсько-гуманітарних “відкриттів” – світоглядних, методологічних, етико-естетичних висновків;
- побудова “індивідуальних маршрутів” вивчення тем і розділів предметів.

Готовність до особистісно-гуманітарної трансформації навчального матеріалу припускає, що в свідомості студентів буде чітко представлена пріоритетність педагогічних цінностей порівняно з технократичним засвоєнням “чистої науки”. Засвоюючи предмет, студент повинен навчитись знаходити зв'язок науки з різними сферами людського буття, набувати під час наукових дискусій досвіду перекладу матеріалу з трактатно-описової форми, в якій його подано в підручнику, в форму спілкування, діалогу, життєвої ситуації, мікропрограми, тренінгу, гри. Логічні структури науки він повинен навчитись відтворювати у формах сукупної діяльності.

Підготовка до реалізації особистісно-гуманітарної парадигми у викладанні передбачає такий спосіб викладання, коли були б задіяні особистісні прояви студента – намагання зрозуміти, проявити самостійність і внутрішню мотивацію засвоєння. Навчання особистісно орієнтованим технологіям – одна з найбільш актуальних проблем педагогічної освіти. Педагогічну технологію дослідники розглядають як “прикладну педагогічну теорію, яка містить в собі систему знань про конкретну навчальну і виховну діяльність, організовану з використанням останніх досягнень педагогічної науки і передового досвіду” [4, с. 10].

Навчання технологіям з огляду на це постає як засвоєння визначених моделей і процедур викладання дисциплін. Якщо досвід гуманітарного осмислення і сприйняття техніки, пов'язаних з нею особистісних і соціальних смислів, є спеціальним компонентом змісту освіти, то для засвоєння цього специфічного компонента необхідні й специфічні технології. Готовність до застосування особистісно орієнтованих освітніх технологій є необхідною професійною характеристикою викладача, яка відображає рівень його

особистого, соціального досвіду, можливість забезпечувати розвиток особистісних функцій студентів як суб'єктів навчального процесу, їх самовизначення стосовно цінності змісту освіти і діяльності вчення. Показниками відповідного ступеня професійності викладача є наявність у нього власного педагогічного задуму, розуміння відповідальності за надану студентам самостійність і свободу під час орієнтування в матеріалі, вміння надавати цінності тому, хто вивчається, будувати навколо матеріалу, який вивчають, визначену діяльність і взаємини зі студентами, усвідомлювати і гнучко перебудовувати стиль своєї діяльності. Технологічність у підході викладача дає змогу звести до мінімуму експромти і стати на шлях попереднього проектування, розробляти діяльність не тільки свою, але й студента, обґрунтовувати необхідність і об'єктивний контроль, забезпечувати цілісність, коли неможливо довільно маніпулювати елементами педагогічної системи.

До сфери технології відносять "ідеї і досвід, виведені з таких різних галузей знань, як психологія, соціологія, професійний менеджмент і системний аналіз в поєднанні з удосконаленнями в технічних галузях" [8, с. 41].

Сутність особистісно-гуманітарної технології в тому, щоб забезпечити входження студента в ситуацію гуманітарного орієнтування, коли наука відкривається йому в поєднанні з глобальними і повсякденними проблемами людського буття. Базовими умовами створення такої ситуації є особистісно орієнтовані технології:

- визначення завдань, які наявні в контексті особистісних планів і інтересів студентів, визначення відповідальності за свою навчальну діяльність;
- дискусія із світоглядних проблем (діалог), що спонукає до самостійності й автономності в пошуку рішень;
- засвоєння матеріалу у формі гри, що розвиває креативність, свободу, творчий досвід.

Реалізація особистісно-гуманітарної парадигми передбачає, що викладач досягає і якісно нового рівня оволодіння навчальним матеріалом з предмета, що дає змогу йому втілювати гуманітарно-орієнтовану реконструкцію навчального матеріалу, пов'язувати теми, які вивчають, з різними аспектами людського буття. В ідеалі такий викладач повинен бути підготовлений до створення авторської системи викладання (авторського курсу). Це передбачає його спроможність втілити послідовне сходження – ідея, задумка авторської інтерпретації свого курсу.

Модель гуманітаризації освіти може бути пов'язана з концепцією особистісного підходу до організації освітнього процесу. Згідно з концепцією В. В. Краєвського, навчання є складним єднанням змістових і діяльнісно-

процесуальних компонентів, і будь-який фрагмент культурного досвіду повинен відображатися у формі діяльності суб'єкта навчального процесу з її специфічними мотивами, навчальними можливостями тощо. Зважаючи на це, навчання із самого початку “гуманітарне”, внаслідок чого сподіватися на засвоєння якоїсь “чистої науки”, обділеної “людськими елементами”, нереально [5, с. 13].

Отже, гуманітаризація викладання дисциплін – це передусім підготовленість викладача до роботи в просторі сучасних педагогічних технологій, його спроможність до постановки цілей викладання дисципліни, які б орієнтувались на створення умов для її “гуманітарного” сприйняття студентами, подання матеріалу в вигляді різних форм діяльності й співпраці під час розв'язання різноманітних завдань; знаходження оптимального послідовного викладення теми; проектування способів взаємодії учасників навчального процесу в процесі колективно-розподільної діяльності; використання найновіших інформаційних засобів, комп'ютерної підтримки вирішення проблем тощо.

-
1. *Абрамова С., Косенчук Й.* От “идеального” к “реальному” // Директор школы. 1994. № 6. С. 51.
 2. *Бордовський Г. А.* Проблема мониторинга в процессе профессиональной подготовки специалиста образования // Образование, 1996. С.3–6.
 3. *Волodarская И. А., Митина А. М.* Проблема обучения в современной педагогике. М., 1999. С. 37.
 4. *Дмитрик И. С.* Теоретичні основи навчання майбутніх вчителів педагогічній технології: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 1989. С. 10.
 5. *Краевский В. В.* Проблемы научного обоснования обучения // М., 1977.
 6. *Розин В. Ф.* Методологический анализ деловой игры как новой области научно-технической деятельности // Вопр. философии. 1986. № 6.
 7. *Матьяш О. И.* Проблема целей воспитания в современной английской педагогике // Автореф. дис. ...канд пед. наук. М., 1988. С. 19.
 8. *Flietner A.* Antipedagogik in Dialog. Basel. 1999. S. 40—42.

**PEDAGOGICAL ACTIVITY OF A HIGHER SCHOOL EDUCATOR
UNDER THE CONDITIONS OF PROFESSIONAL EDUCATION
HUMANITARIZATION**

Myroslava Cherpurna

*Bohdan Khmel'nyts'ky National University of Cherkasy
Shevchenko Str., 81, UA-18031 Cherkasy, Ukraine*

The author examines the issue of humanitarization in the professional education as well as humanitarian environment development. She defines the essence of personal humanitarian technology of teaching.

Key words: humanitarization of education, humanitarian environment, professional training.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2008

Прийнята до друку 25.09.2008